

מהדורת בערקאוויטש.

'אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב'
אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה - יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות

ספר
משנה ברורה
עוז והדר
ה מ ב ו א ר

מהדורה חדשה מפוארת מדיקת ומאירת עינים
בתוספת ציונים מקורות ומראי מקומות

ביאורי תהלכת

פירוש דברי ה"באור הלכה"
כולל מקורות חסידות מתוך תפארת ותיאפונים

ביאורים

פירוש דברי הישילון ע"י י"ד י"א,
ח"י משנת ברורה"
כולל מקורות חסידות מתוך תפארת ותיאפונים

משנת שער הציון

ביאור מקורות חסידים
וביחוד דברי חסידים

ציונים והערות

מקורות תפארת, הערות והערות,
פר"ם בדברי חסידים

ליקוטי פוסקים

לקט פוסקים
מש"ע ח"ב ותיאפונים

קיצור ביאור הלכה

תמצית דברי
ה"באור הלכה"

חלק ראשון - כרך ראשון

סימנים א' - מ"ה

חלבות הנחגת אדם בבוקר, חלבות ציצית, חלבות תפילין

יוצא לאור על ידי

ממלכת התורה "עוז והדר"

מפעל משנה ברורה השלם

מהדורה חדשה שנת תשפ"ח לפ"ק

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן א

ד.

• סימן א •

סעיף א - שו"ע | יתגבר אדם כפארי נגד יצרו לעמוד בבקר מיד כשיתעורר משנתו, לעבודת הוראו, שניה הוא מעורר השחר, כלומר שיהא קדם קדם עלות השחר.

הגה' | ועל כל פנים לא יאחר זמן התפלה שהצבור מתפלליה.

שויתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים כי על ידי זה לא יבואו לידי חטא, כי אין ישיבת האדם והנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו שאינו שם לב למעשיו, פשיטתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול שאו הוא מתבונן אם מעשיו ראויים להעשות לפני המלך, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו שאינו שם לב לדבוריו, קדבורו

שלא יישן הרבה. ובספר ארצות החיים (להלנים נאמן יהיה ק"ל) כתב דאפי' בברכות (סג) אמר שמואל ששניה בעמוד החרץ מועיל לגוף, והרמב"ם כתב (משע"י ע"ד) על הרפואה שישן דוקא בסוף הלילה, מ"מ אחד מתנאי התורה היא מיעוט שינה (לפ"מ מ"ח), ובברכות (סג) אמר 'אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה', ובאמת אמרו גנדרים (מט) שרבן נקראים תשושי כח. [והוסף] שאת הקושיא משמואל שאמר ששניה בעמוד השחר מועיל לגוף אפשר לדחות, ששמואל סובר לא איבא לילה אלא לשינתא, כי רב יהודה תלמידו אמר כן בעירובין (סא), ומסתמא שמע כן מרבח.

ה. וכתב רעקא (נאמא לר"ט) דאף אם אי אפשר לו להתפלל בציבור, לא יאחר הזמן שהציבור מתפללים.

ו. בספר תולדות יעקב יוסף (י"ג ע"ה א"ח ט) כתב ח"ל: 'כתב רמ"א באורח חיים, שויתי ה' לנגדי תמיד זה כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו', אך יש להבין, הדוח ליה לזמיר לפני תמיד, מה שאין כן לגדי משמע שהוא נגדיות, כמו שאמרו ח"ל, וזה עור, לא וזה כנגדו וכו' (ינאמא סג), הגם דשמעתי שיחזיקו האדם את עצמו אין רחוק מהשם יתברך, וזהו שכתבו שויתי ה' לנגדי. והפחית. ולי נראה לפי מה שקבלתי מרבותי וחבירי, אך יתגבר בבודד דחמים עם כל אדם, וגם שרואה באיזה אדם שום דבר כמותר יתן לב שגם שם שורה שמו יתברך, דלית אתר פני מיניה וע"כ הוא לטובתו, שיש בו ג' שמן מנחה, ויתן לב לשוב. וכאשר יכרתי בקונטרס אחרון (נאמא עשומי מנח"ס ס) בשם שמואל א"ה שטל ע"י שיהא אדם בתורה או בתפלה, יתן לב שהיא לטובתו, או שלא היה מתפלל ולמדו כראוי, או שיכון כוונה אחת וכיוצא בזה שיקבל לטובה, ואי ימצא שבאמת הוא טובתו, וזהו שכתוב שויתי ה' לנגדי תמיד.

ז. בשו"ת רשב"ץ (פ"א סי' ט) תמה אין קרן מחומר שנברא ביצר הרע, ועליו לפרנס את עצמו ואת ביתו ולעסוק בקניית תבל באונס וברצון, יכול לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד. וכתב לכאן כוונת הפסוק ע"י מה שאמרו במנחות (נא) 'רבי יוסי אומר אפילו סילק (מהשולחן של לחם הפנים) את (המזכרת) הדשנה שחברתי וסידר את החרושה ערבית אין בכך כלום, אלא מה אני מקיים ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד (נאמא ס ט), שלא ילין שלחן בלא לחם. אמר ר' אמי מדבריו של ר' יוסי נלמדו, אפילו לא שנה אדם אלא פרח אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפניך (נאמא ס ט). אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית, קיים לא ימוש. ואמרו מזה שגם דבר שעושים כל יום שחרית וערבית נקרא בשם 'תמיד', וא"כ גם בענין כל כוונת הפסוק ששואדם קם משמטו ויכשולין לשבע יזכור את הוראו, ובוה מקיים מצות 'שויתי'. והוסף דהנה הרמ"א פתח את ספרו באר"ח בפסוק 'שויתי ה' לנגדי תמיד', ומסיים בפסוק 'וטוב לב משתה תמיד', ונראה שכוין לדברים הללו. כי זה הורא שחייב בכוונת הפסוק שישתה אדם וישמח כל היום, אלא שישתה ויאכל בבוקר ובצהריים ובערב. כמ"ש (נאמא ט ט) 'בין הערביים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם', כמו כן הכוונה בפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד שיוכור מה' ויתפלל אליו בקר צהרים וערב.

ח. כתב בספר שפע חיים (פס"ח סי' ט) שמה לל ע"י, שלכך כתב הרמ"א שזהו כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים והולכים לפני האלקים, כי הם יכולים לומר גירא בעינא דשיטתא ואינם חוששים לקבל על עצמם קבלת תמידית של שויתי ה' לנגדי תמיד, אלא אנשים פשוטים שלא הגיעו למדרגה זו, אין להם להכניס עצמם בנטיין, אלא יתגבר כאמר לעמוד בבקר לעבודת הוראו וכו' ויקבל עליו עבדת היום.

ט. בסנהדרין (נא) איתא: 'אמר רב חנה בר ביאון אמר רבי שמעון לסיידא, המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכבה כנגדו, שאמר שויתי ה' לנגדי תמיד'. ומשמע ששויתי ה' לנגדי תמיד היינו בשעת התפלה, ואין כתב הרמ"א שפסוק זה הוא כל היום. ותיירץ בספר ארצות החיים (נאמא ללן ק"ל), שהרמ"א דקדק לכתבו שזהו כלל גדול במעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, שהם יכולים לשום מחשבתם בה' כל היום, אבל שאר בני אדם צריכים לזיזר ששל כל פנים בעת תפלהם ישימו פחד ה' לנגד עיניהם וידעו לפני מי הם מתפללים. ובספר דברי הדבורי כתב דודאי בכל עת ורגע צריך שישתדל כאילו שכבה כנגדו ואל יקל ראשו בשום ענין, כמ"ל בעת התפלה צריך להוסיף עליו מורא שמים ביותר כיון שהוא מדבר עם ה' לנוכח ומתפלל לפניו. והגרי"א בביאוריו ציין את מקור הדברים ממה שאמרו בברכות (סא), 'דבר ש קפרא איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה - בכל דרכיך ידעו הורא יישר אורחותיך' (נאמא ט ט), כלומר בכל עניניך דע את ה'. י. כן כתב בספר יפה ללב (מ"ח סי' ט א"ח ט) ע"י מה המשנה באבות (פ"ב מ"ה)

א. כן כתב הטור על פי דברי ר' יהודה בן תימא שאמר (לפ"מ פ"ה מ"ט) 'זהו עו כנמו וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים', וביאר הטור שמה שאמר ר' יהודה בן תימא גבור כארי, כוונתו כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך היא בלב, ואמר שתחזק לך בעבודתו. והט"ז (ק"ל) כתב שאריה אין לו יראה משום בריה, כל לא יעלה על האדם מורא יצרו אף שהוא תקיף ממנו, ובספר הזכות (נאמא ללן ק"ל) תמה מה ענין דברי רבי יהודה בן תימא לקימה בבקר יותר מכל המצוות, ויותר מתאים היה להביא את הפסוק (נאמא ט מ) 'זון עם כלביא יקום וכארי יתנשא' שדרשוהו ח"ל על קימה בבקר, כמו שאיתא בברכות (נא) שבקשו לקבת פרשת בלך בקריאת שמע מחמת פסוק זה, וכן דרשו בתנחומא על פסוק זה, 'עמדו משנתן', עומדים כאריות חוטפים קריאת שמע וממליכים להקב"ה: ותיירץ שלכאורה יש לתמוה על ר' יהודה בן תימא מה יש לו לצוות שיהיה האדם גבור כארי, הרי כבר מהפסוק יש ללמוד דבר זה, אלא על כרחי שזה אמת למי שלא חטא ממערים ולא הוחלש כח יראת ה' ממנו, לכו כלב ארץ שאין היצר הרע יכול להזיזו ממקומו, ממילא כלביא יקום בודיות לעבודת ה', ויהיה בן תימא החוצר לזון את מי שאינו כן מעצמו, עם כל זה יתגבר כארי, ולכן התולידו זה עו כנמו, שכוונתו יותר מגבורתו, ומפועל בזה הקדוש (מ"ה ק"מ) על פסוק אשרי אדם עוז לו כן מסלות בלבבם, שגם אם חטא ורצה לשוב, טוב שיהיה לו עוז בהקדוש ברוך הוא שוודאי יסייעו לשוב ולעשות מסלה בלב, ואחר כך יגבר, היינו להפך מעניני עולם הזה שלא יהיה שקוע בהם, ואחר כך רץ כצבי, הוא שגם כשעוסק בעניני העולם הוא עראי ונוגע ואינו נוגע וכמאמרם ז"ל אני רץ כו' לחיי עולם באר, ואחר כך גבור כארי, היינו שסייעו השם יתברך שיהיה באמת גבור כארי, וע"כ פתחו רבותינו יתגבר ויהיה עומד דבריהם ע"י מאמר זה. ובספר אדני פו דקדק על הטור דיותר היה מתאים לומר יתגבר כלביא, שכן בפסוק (נאמא ט מ) איתא זון עם כלביא יקום וכארי יתנשא, הקדים לביא לארי. ותיירץ הדטור או"ל לשויתיה שפירש בפירוט החומש על פסוק זה שהקדים לביא לארי, שכן דורית מחזיקה יתגבר מעט כלביא ואח"כ יתנשא והולך כמו הארי שהוא מתגבר והולך, ומשום הכי כתב הטור נמי הכא יתגבר כארי, שהוא מעלה מעלה לענין קימה יותר מדמיון לביא. עוד כתב על פי פירוש רש"י בחומש שפירש על פסוק זה, 'כשהן עומדים דבריהם הן מתגברין כלביא, וכארי יתנשא לחטוף את המצוות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין'. ולפי זה י"ל שנשום הכי נקט הטור יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת הוראו שרצונו לומר לעשיית מצוות, כי לגבי לביא יתנשא רק קימה סתם ולא משמע לעשיית מצוות, אבל גבי ארי דורשים ואמר לעשיית מצוות, ולכן נקט כארי. ובספר פתח הדבורי כתב ע"פ דברי ספר מדרש תפלות (מ"ה ט א' ע"ה) שהאריה רץ בעינים פקחות, ואם הצייד מסבב, מיד מרגיש בו ומתכסה בנבו ובשעשועיו להעלים עצמו מן הצידים, ואם רואה כי אבד נוסט ממנו, נלחם עמדם בלי יראה ופחד. וזה מה שאמר יתגבר כארי, שיהיה עיניו פקחות אפילו בעת שינתו בלל ילכד ברשת היצר הרע ומסיתו שלא ישיכים לעבודת הוראו.

ב. כתב האלהי רבה (ק"ל) שכתבו אחרונים בשם הזהר, שאל יאמר אדם הגני שוכב במטתי ואלמוד, אלא צריך לעמוד, וילבוש המלבושים משום 'הכן' לקראת אלהיו ישראל. ואם אפשר לו שיקום על רגליו כדי שלא יבוא לידי שינה, טוב מאוד.

ג. כתב בספר משמרת שלום (ס"ה ט) שזומנינו רבים מהיראים והחרידים אינם נזהרים בזה, כי הכל לפי הזמן והמקום והאדם, ובזמנינו נשנתו הסדרים והטבעיות, כי בימי המחבר היו הולכים לישון בהתחלת הלילה, אבל בזמנינו ובמקומותינו שנשתנה מה שכתב, ממילא מלשון זמן קימה, ואין הקב"ה בא בטריגיא עם ברייתו. ובספר פתחי תשובה כתב שאין לבטל מאחור הלימוד בלילה בשביל לקום באשמורת, והביא מה שאמרו בברכות (ס) תניא אבא בנימין אומר, על שני דברים הייתי מעצער כל ימי, על תפילתי שתהא לפני מנתי וכו', ומבאר שהג"ג שלפי מנתי הכוונה סמוך למנתי ומשמעות הלשון היא שתתפלל סמוך לקומו, וע"כ שקם בעת הראי התפלה ולא באשמורת.

ד. בספר חלקן של ידד (פ"ה ט) תמה דדברי המחבר סתרי אהודי, דבתחילה כתב לעמוד בבקר דהיינו כשיאור היום, ואח"כ כתב שיהא הוא מעורר השחר דהיינו קודם שיאור היום. ותיירץ דקודם אור היום ג"כ נקרא בקר, והביא ראיות לזה. ובספר לב חיים האריך לסתור ראיותיו, ותיירץ דכוונת המחבר היא שיתגבר כארי לעמוד בבקר דהיינו כשיאור היום, וזהו ע"י שיהא הוא מעורר השחר ויקום קודם אור היום. והלבוש שדר כתב דכוונת המחבר במה שכתב שיהא הוא מעורר השחר, שירגיל עצמו במאכלים קלים

הַלְכוּת הַנִּהְגוּת אָדָם בַּבֶּקֶר סִימָן א

א דִּין הַשְׁפָּמַת הַבֶּקֶר. וּבִּט' סְעִיפִים:

ד. בֶּאֱר הַגּוֹזֵה

א *יִתְגַּבֵּר (ב) (א) כְּאִרִי לַעֲמֹד בַּבֶּקֶר (א) לַעֲבֹדֶת בּוֹרָא, * בְּשִׁיתָהּ הוּא מַעֲוֵר (ג) (ב) (ב) הַשְׁחָר. הִגָּה: וְעַל כָּל פְּנִים לֹא יֵאָחַז זְמַן הַתְּפִלָּה (ג) שֶׁהַצִּבּוֹר מִתְפַּלְלִין (טוּר). הִגָּה: (א) (ג) שְׁנֵיתֵי ה' לִנְגְדֵי תְמִיד (סַלְמֵס טו), * הוּא כָּלָל גְּדוֹל בַּתוֹרָה וּבְמַעֲשֵׁי (ד) הַצִּדִּיקִים אֲשֶׁר הוֹלְכִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, כִּי אֵין יִשְׁכַּח הָאָדָם וְתוֹנוּתוֹתָיו וְעַסְקוֹ וְהוּא לְבָדוּ בְכִיתוֹ, כִּי־שִׁיבְתוֹ וְתוֹנוּתוֹתָיו וְעַסְקוֹ וְהוּא לִפְנֵי מֶלֶךְ גְּדוֹל, וְלֹא דְבוּרוֹ וְהִרְחַבְתָּ פִּי כִּרְצוֹנוֹ וְהוּא עִם אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ וְקָרוֹבָיו, כְּדִבּוּרוֹ בְּמוֹשֵׁב הַמֶּלֶךְ. כָּל שָׂכָן כְּשֵׁשִׁים הָאָדָם אֶל לְבוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַגְּדוֹל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ עוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֶה בְּמַעֲשָׁיו כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמִיָּה כג כד) 'אִם יִסְתַּר אִישׁ בְּמַסְתָּרִים וְאֵין לֹא אֶרְאֵנוּ נֶאֱמַר ה'', מִיָּד יִגִּיעַ אֵלָיו הַיָּדָה

שְׁעָרֵי תְשׁוּבָה

א [א] כְּאִרִי. עֵין בֶּאֱר הַטִּיב. וְעֵין ט"ו (סַפִּיק) שֶׁכָּתֹב שְׁעָרֵי הַבְּנוּיָה הוּא נִגְד הַיָּצֵר הָרַע וְאָמַר כְּאִרִי כו', וְנִרְאֶה שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ שְׁאֲמוֹר בְּיוֹמָא דְּף סִיט (צ"ב) נִפְק אִתָּה בְּקוֹרְאָה דְּנוֹרָא מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקְדוּשִׁים, וְלֹא אִמֵּר שִׁיתְגַּבֵּר כְּאִרִי נִגְדוֹ: [ב] הַשְׁחָר. עֵין בֶּאֱר הַטִּיב. וּבְכַפְרֵי יוֹסֵף (סַפִּיק) כָּתֹב דְּבוֹרָה שֶׁלִּמְנֵי לִיתָה. אֶךְ בְּהוֹר כָּתֹב דִּי ר' אִיתָה, שֶׁכָּתֹב, וְעַל דָּא אֲחִיתָיִב מִיתָה לִּשְׁמִינָא, וְכָתֹב שְׁעָרֵי לִטְל לְרִי אֶף עַל פִּי שְׁאִינוּ רוֹצֵה לְקוֹם. וְאִם אֲרַע שֶׁהֵפִים רְחוּקִים וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּקְרָבֵם אֵלָיו, נִהְיָ קָצַת מִכְּעָלִי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוֹלְכִים פְּחוּת פְּחוּת מֵאֲרַבֵּעַ אֲמוֹת עֵין שָׁם. וְלֹא הִתִּירָא לַעֲנִיַת דַּעֲתִי וְעִדְרִי שֶׁלֶף בְּמִרוּצָה שֶׁלֹּא לְהַשְׁתּוֹת רֹחַ רָעָה הַשְׁתּוֹרָה עַל יָדָיו. וּבְשׁוּבָתָהּ שְׁכַחַת יַעֲקֹב חֶלֶק ג' סִימָן א' כָּתֹב שְׁכַחַת נִקְרָא מְלִילָף אֲרַבֵּעַ אֲמוֹת כָּלִי נִטִּילַת יָדִים, וְנֶשׁ לּוֹמֵר שֶׁכָּתֹב אֶת עֲצָמָם עַל זֶה דְּרָבִי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר סְבִירָא לִיה בְּבִכּוּתָא (כ"ה) דְּכָלָא בֵּיתָה כְּאֲרַבֵּעַ אֲמוֹת דְּמִיָּא, עֵין שָׁם. וְשִׁשּׁוֹת שְׁאֵין לְסַמֵּךְ עַל זֶה כִּי אִם בְּשַׁעֲת הַדְּחָק. וְעֵין בֶּאֱרָהּ כִּי סִיפִי קָטָן ד', וְעֵין לִקְטָן סִימָן ד' (סַפִּיק) מֵה שֶׁכָּתֹבְתִי בָּהּ: [ג] שְׁנֵיתֵי ה'. עֵין בֶּאֱר הַטִּיב. וְנִרְאֶה בְּכָתֹבִי

כִּן דִּידִי וְנֶשׁ הֶרֶב הַחֲסִיד הָאֱלֹהִי מוֹנֵנוּ הֶרֶב רַבִּי וְלִמָּן לּוֹקְאוֹרוֹ וְקָרוֹנוֹ לְכַרְכָּה עַל מֵה שְׁהִי רָגִילִין לַעֲשׂוֹת מְנוּרוֹת שֶׁל קֶלֶף מִצְּרִים לְהַנִּיחַ בְּסוּדֵימִים וְכוֹתְבִים בְּשֵׁם שְׁנֵיתֵי ה' כִּי כִן אֲרַבֵּעַ אֲמוֹתֵי וְשָׂאֵר שְׁמוֹת, וְהַמְנוּרָה כִּנָּה הִתְקַהּ נִקְרָאת בְּשֵׁם 'שְׁנֵיתֵי', וְהַשְׁעָם הוּא בְּכִי שִׁיתָה נִגְדֵּי שֶׁלֹּא לִשְׁחַח בְּטִלָּה בַּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵאִמְתָּה שֶׁשֶׁם אֲשֶׁר לִנְגְדֵי עֵינָיו, וְכָתֹב עַל זֶה בְּשֵׁם וְדוּד אֲדוּנִי אֶבִי וְעֵין הַגָּאוֹן כְּעַל בְּכִיבּוּאָה שׁוּר שְׁאֲמֵר בְּמִלְכִּיתוֹ הַחֶזֶק 'אִם לֹא שְׁנֵיתֵי' דְּנוֹמְקִימִי (וְחֵלִים קֵלָא ב), רְצוֹנוֹ לּוֹמֵר שֶׁיִּסְבֵּל לְבָדֵר שְׁיִים אֶךְ בְּלֹא הַשְׁוִיחַ, וְהַתְּרַעַם מֵאֵד עַל זֶה לִפִּי שֶׁשֶׁל הֶרֶב אֵינֶם מְשַׁקְרִים כְּרָאוּי וְתַשְׁתַּפְּתָהּ בְּרֹאשׁ כָּל חֻצוֹת, וְעַל דֶּרֶךְ שְׁאֲמֵר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה דֶּךְ יִיחַ עֲשׂוֹר ב' שֶׁעַל דְּבִטְלָתָא אֲדוּקְרָתָא מִן שְׁטָרָא עֲשֹׂאָהוּ יוֹם טוֹב, וְלִכְּן גַּם כִּנָּה רָאוּי לְאוֹר חֵיל לְכַשֵּׁל הַמְנוּגָה, וְהַתְּרַעַם כְּדִבְרֵי נַעֲם. וְנִרְאֶה דְּבִמְנוּרוֹת הַגְּדוֹלִים הַמִּצְּרִים עַל קֶלֶף שְׁקוּבָעִים בְּכִיתָ הַנֶּנְסָה לִפְנֵי הַעֲשׂוֹד אוֹ שְׁאֵר מְקוֹמוֹת שְׁקוּבָעִים אוֹתָהּ תַּחַת טְבִילָא שֶׁל נִכְיִיתָ, לִית לָן בְּה, וְלֹא קָפִיד רַק עַל אוֹתוֹן שֶׁנִּצְחִין בְּסוּדֵימִים מְשַׁמֵּם

בֶּאֱר הַטִּיב

א (ב) כְּאִרִי. עֵין בְּהִלְכוּת קְטָנוֹת חֶלֶק ב' סִימָן ג' וּבְכַפְרֵי בְּנֵי חֵיָא (וְהַחֲסִיד סַפִּיק): (ב) הַשְׁחָר. בְּשִׁלָּה (מִסְכַּת חוּלִין דִּרְךְ חֲסִידִים אוֹת ה) כָּתֹב סוּד, לְחַבֵּר יוֹם וְלִלְלָה בַּתוֹרָה אוֹ בַּתְּפִלָּה הֵן בַּבֶּקֶר הֵן בַּעֲרֵב. וּמִיָּד כְּשֶׁעוֹרֵר מִשְׁנֵנוּ יִטַּל דְּרִי וְקוֹה וְיַעֲלֵל מְהוּצָתָה שְׁכַחַת יָרַע, וּמִכָּל שָׂכָן אִם אֵינוֹ רוֹצֵה לִישֹׁן אֶף שֶׁנֶּשְׁאָר מִשְׁכָּב. שְׁלִי"ה (שֶׁם אוֹת כו), כָּתֹב בְּכַפְרֵי תוֹלַעַת יַעֲקֹב (סוּד נִטִּילַת שְׁחִירָה), אִיתָה בִּהְרָה, הַחֹלֶף שְׁחִירָתָה אֲרַבֵּעַ אֲמוֹת וְלֹא נִטַּל דְּרִי כָּתֹב כו' עַד כָּאן, וְתַמְתָּה הַבִּיחַ (סִי ד סִיט) עַל רַבְּנֵנוּ בֵּית יוֹסֵף שֶׁלֹּא כָּתֹב. וְנִרְאֶה מִשּׁוֹם דְּרָבָא דְּרָבָא אֵין יְכוּלִין לְהַזְהִיר בְּכָף וּמוֹטָב שִׁיתָה שׁוֹנְגִין וְאֵל יִהְיִי מוֹדִין, מִשּׁוֹם הִכִּי לֹא כָּתֹב. שְׁנֵיתֵי קְנִסַת הַגְּדוֹלָה (וְהַחֲסִיד סַפִּיק), וְכֵן כָּתֹב דְּמִשְׁק אֱלִיעֶזֶר (נְפִישׁ חוּלִין פִּיחַ סִי יא אוֹת טו), וְעֵין בִּיד אֲהֵרִן סִימָן ד' בְּהִנְהִיַת הַטוּר: (ג) שְׁנֵיתֵי ה'. שְׁעִיצֵר שֶׁם הַנִּיחָה תְּמִיד נִגְדֵי עֵינָיו בְּקוֹדֶשׁ כְּוֵה, יִתְקַהּ, וְהוּ סוּד שְׁנֵיתֵי ה' לִנְגְדֵי תְּמִיד, וְהוּ תוֹלַעַת גְּדוֹל

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

א (א) לַעֲבֹדֶת בּוֹרָא. כִּי לֶכֶף נִבְרָא הָאָדָם כְּמוֹ שְׁאֲמֵר הַכְּתוּב (יִשְׁעִיָּה מג ז) כָּל הַנִּקְרָא בְּשִׁמִּי וְלְכַבּוּדִי בְּרָאִתוֹ יְגוֹ. וְאֶף (ב) אִם יִשְׁאֲנוּ יִצְרוּ בַּחֲרָף לּוֹמֵר 'אִיךְ תַּעֲמֹד בַּבֶּקֶר כִּי הִקֵּר גְּדוֹל' אוֹ יִשְׁאֲנוּ בְּקִיץ לּוֹמֵר 'אִיךְ תַּעֲמֹד מִמִּשְׁתָּה וְעִדְרִין לֹא שְׁכַבְתָּ מִשְׁנֵנְךָ', יִתְגַּבֵּר עָלָיו וְאֵל יִשְׁמַע לוֹ, וְיִחַשְׁבֵּב בְּנִפְשׁוֹ, אִילוּ הִיָּה נִצְרָף לַעֲמֹד לְשִׁרַת לִפְנֵי מֶלֶךְ בִּשְׁר וְדָם כְּפֹה הִיָּה וְזִכִּיר וְזִכִּיר לַעֲמֹד בְּהַשְׁפָּמָה לְהִכִּין עֲצָמוֹ לַעֲבֹדוֹתוֹ, כָּל שָׂכָן וְקַל וְחִמְרָן בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וְחִמְרָן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: (ב) הַשְׁחָר. בְּשִׁלָּה (מִסְכַּת חוּלִין דִּרְךְ חֲסִידִים אוֹת ה) כָּתֹב סוּד, לְחַבֵּר יוֹם וְלִלְלָה בַּתוֹרָה אוֹ בַּתְּפִלָּה הֵן בַּבֶּקֶר הֵן בַּעֲרֵב. וּמִיָּד כְּשִׁיתְעוֹרֵר מִשְׁנֵנוּ וְאֵינוֹ רוֹצֵה לִישֹׁן יִטַּל דְּרִי אֶף שֶׁנֶּשְׁאָר מִשְׁכָּב, וּמִכָּל שָׂכָן שֶׁלֹּא יִלָּף אֲרַבֵּעַ אֲמוֹת כָּלִי נִטִּילַת יָדִים, וְצָרִיךְ מֵאֵד לִיזְהֵר בָּהּ, וּבְהוֹר הַקְדוֹשׁ (ג) מְכַלִּיג עֲבוּר זֶה בְּנִפְשׁוֹ לְמֵאֵד, כִּי הוּא מִשְׁקָה עַל עֲצָמוֹ רֹחַ הַשְּׁמָמָה. (ו) וּמִכָּל מְקוֹם חִלְיָה לְעֵבֶר שׁוֹם אֲסוּר עֲבוּר חֲסוֹדִין נִטִּילַת יָדִים, כְּגוֹן לַעֲצוֹר עֲצָמוֹ מִלְּהַשְׁתִּין עַל יָדֵי זֶה אוֹ לִקַּח מִים שֶׁהִכִּין חֲבֵרוֹ עֲבוּר עֲצָמוֹ אִם לֹא שְׁבִירָה לוֹ שִׁיתָן תַּכָּף תְּמוּרָתָם אֲחֵרִים, וְנֶשׁ שֶׁנֶּשְׁלָשִׁין בָּהּ. אִם אֲרַע שֶׁהֵפִים רְחוּקִים וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּקְרָבֵם אֵלָיו, נִהְיָ קָצַת מִכְּעָלִי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוֹלְכִים פְּחוּת פְּחוּת מֵאֲרַבֵּעַ אֲמוֹת, וְכָתֹב הַשְׁעִירִי תְשׁוּבָה (סַפִּיק) עַל זֶה דְּלֹא הִתִּירָא,

* הוּא כְּלָף גְּדוֹף בַּתוֹרָה וְכוֹ'. הַרְוָה לְקִיָּם שְׁנֵיתֵי כְּרָאוּי יוֹדְרוֹ לְקִיָּם מֵה שְׁכַחַתָּה בְּשֵׁם סוּר הַחֲנוּךְ, וּמִפְּנֵי גִדְל כְּתִיבִיתָהּ הַעֲתִיקוּם כְּפֹה גְדוֹלִים בְּכַפְרֵיהֶם, וְהוּ לִשׁוֹן הַחֲנוּךְ וְהַתְּמַדְתָּהּ, וּבְכִימִין כִּי"ה כִּי"ה יוֹחִיחַ תְּלִיב שִׁשׁ[ו]: שֶׁשׁ מְצוֹת חִיבוּךְ תְּמִידִי לוֹ: וְיִסְקִי מַעַל הָאָדָם אֲפִילוֹ רָגַע אֶחָד כָּל יָמָיו, וְכָל זְמַן וְכָל רָגַע שִׁיחַשֵׁב בָּהֶן קָם מְצוֹת עֲשֵׂה, וְאֵין קִיץ לְמַמַּן שְׂכֵר הַמְּצוֹת, וְאֵלוֹ הֵם, (א) לְהֵאֱמִין שִׁיש אֱלֹה אֶחָד בְּעוֹלָם שֶׁהַמִּצְוָה כָּל הַנִּמְצָאוֹת, וּמִחֲפָצָה וּרְצוֹנוֹ הוּא כָּל מֵה שְׁהוּא עֲבָשִׁי וְשִׁיתָה לְעִדֵּי עַד, וְשִׁיתָה הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְנָתַן לָנוּ תְּהוֹרָה. וְהוּ מְצוֹת עֲשֵׂה דְּכָתִיב (שְׁמוֹת כב) 'אֲלֵכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מִן מִצְרָיִם, וּפְרָשׁוֹ, תַּעֲרֹעַ וְתִמְנֵנוּ שִׁיש לְעוֹלָם אֱלֹה הַמִּשְׁפָּחָה שְׁהִי הוֹצֵאתִיךָ מִן מִצְרָיִם. (ב) שֶׁלֹּא נִאֲמִין בְּשׁוֹם אֱלֹהִים וְזוֹלָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שֶׁם פִּסּוֹ א) 'לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנִי', וְאֲפִילוֹ מוֹדָה שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵט עַל הַכָּל רַק שִׁידְמָה בְּדַעַתוֹ שֶׁמִּסְרַת הַנִּהְגוּת הַעוֹלָם לְמִלְאָךְ אוֹ לְכוּכָב חֲרִי זֶה מוֹדָה בְּעִבּוּדָה וְזֶה נְעוּבָר עַל לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנִי. אֲלֵא יֵאֱמִין שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֲצָמוֹ וּבְכַבּוֹדוֹ מִשְׁגִּית בְּכָל הַעוֹלָמוֹת וְאֵין לְשׁוֹם נִבְרָא מֵה לַעֲשׂוֹת דְּכִר בְּלִית רְצוֹנוֹ, וְלִכְּן נִקְרָא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים. (ג) לִיחְדוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ו ד)

יֵשׁ אוֹמְרִים דַּלְעֵנָן זֶה אֲמִרְנָן בְּלֹא בֵּיתָה כְּאֲרַבֵּעַ אֲמוֹת דְּמִי, אֲכַל (ו) אֵין לְסַמֵּךְ עַל זֶה כִּי אִם בְּשַׁעֲת הַדְּחָק. אִם אֲרַע כְּשֶׁמִּשְׁכָּם בְּלִילָה שְׁאֵין לוֹ מִים לְטַל לְרִי שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים כְּרָאוּי לְהַעֲבִיר רֹחַ הַשְּׁמָמָה, אֶף עַל פִּי כֵן (ט) חִלְיָה לוֹ לְכַשֵּׁל מִדְּבָרִי תוֹרָה מִשּׁוֹם זֶה עַד שִׁיִּאִיר הַיּוֹם, אֲלֵא יִטַּל מַעַס אוֹ יִנְקָה לְרִי בְּכָל מִיּוֹד דְּמִנְקִי וּיְבָרֵךְ וְיִלְמַד, דְּרִין הַתְּלַמּוּד וְהַפּוֹסְקִים: (ג) שֶׁהַצִּבּוֹר מִתְפַּלְלִין. הִנּוּ אֶף עַל פִּי (ו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹר זְמַן תְּפִלָּה, מְכַל מְקוֹם מְצוֹה עִם הַצִּבּוֹר. וְעֵין לִקְטָן סוּף סִיפִי קָטָן ט': (ד) הַצִּדִּיקִים. דְּהִנּוּ שֶׁעֲצִיר בְּנִפְשׁוֹ תְּמִיד אִיךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם וְיִתְבָּרֵךְ, כִּי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. וְכָתֹב בְּשֵׁם הָאֲרִי" וְקָרוֹנוֹ לְכַרְכָּה (פִּרִי עֵץ חַיִּים שְׁעַר הַנִּהְגוּת הַלִּמּוּד פ"א) שְׁעִיצֵר שֶׁם הַנִּיחָה תְּמִיד נִגְדֵי עֵינָיו בְּנִקְוֹד 'וְרָאָה' כְּוֵה, יִתְקַהּ, וְהוּ סוּד שְׁנֵיתֵי ה' לִנְגְדֵי תְּמִיד, וְהוּ תוֹעֲלַת גְּדוֹל לְעֵנָן הַיָּרָה. וְנֶשׁ שְׁהִי רָגִילִין מְחַמֵּת זֶה לַעֲשׂוֹת מְנוּרוֹת שֶׁל קֶלֶף מִצְּרִים לְהַנִּיחַ בְּסוּדֵימִים וְכוֹתְבִים בְּשֵׁם שְׁנֵיתֵי ה' וְגוֹ' כֵּן אֲרַבֵּעַ אֲמוֹתֵי. וְשִׁאֲרֵי שְׁעִיצֵר מְנוּרָה כְּוֵה הִתְקַהּ נִקְרָאת בְּשֵׁם 'שְׁנֵיתֵי', וְהַשְׁעָם הוּא בְּכִי שִׁיתָה נִגְדֵי שֶׁלֹּא לִשְׁחַח בְּטִלָּה בַּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵאִמְתָּה שֶׁשֶׁם אֲשֶׁר לִנְגְדֵי עֵינָיו, וְכָתֹב בְּשַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה (סַפִּיק) בְּשֵׁם הַתְּבִיאוֹתָה שׁוּר שְׁאֲמוֹר

שְׁעַר הַצִּיּוֹן

א (ב) מִטוּר: (ג) עֵין בְּשַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה (סַפִּיק): (ד) פְּשׁוּט: (ה) שְׁעָרֵי תְשׁוּבָה (שֶׁם): (ו) שֶׁלָּחַן עֲרוּךְ שֶׁל הַגְּרָ"מ (מַהְרֵשׁ"ל): (ז) פְּרִי מְגִדִּים (מִשְׁנֵי סַפִּיק):

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן א

קצרים לומר איך תעמוד ממשנתך ועדין לא שבעת מִשְׁנַתְּךָ^{טו},
בכל זאת יתגבר עליך ואל ישמע לו.

ס"ק ב | בשל"ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבקר הן בערב, כלומר שיעסוק בתורה ותפלה בזמן שנגמר היום ומתחיל הלילה, וכן כשנגמר הלילה ומתחיל היום, כדי שיצא מהיום ללילה ומהלילה ליום מתוך דברי תורה^{טז}. ומנך כְּשִׁיתְעוֹרֵר מִשְׁנַתּוֹ וְאֵינּוּ רֹצֵה לִישֹׁן וְשֶׁל יָדָיו אֵף שֶׁנִּשְׁאָר מְשֻׁכָּב. ומכל שכן שלא ילך^{יז} ארבע אמות בלי נטילת ידים, וצריך מאד לזהר בזה, ובהר הקדוש מקפליג עבור זה בעשנו למאד^{יח}, כי הוא מְשַׁקָּה על עצמו רוח הַסְּמָאִה.

במושב המלך שאז מחשב היטב את דיבוריו אם הם ראויים להאמר לפני המלך^{יט}. כל שכן^כ בְּשִׁשִּׁים הָאָדָם אֵל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא אֲשֶׁר מֵלֵא כָל הָאָרֶץ כבודו עומד עליו וְרוֹאֶה בְּמַעֲשָׂיו^{כא} כמו שצאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אֲרָאֵנוּ נָאם ה', מִדֵּי יָגִיעַ אֵלָיו הִירָאָה^{כב}.

ס"ק א | כי לךך - לעבודת הברא נברא האדם, כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי ולכבדו בראיתו וגו'. ואף אם ושיאנו [יפתח] יצרו בחרף לומר איך תעמוד בבקר כי הקר גדול, או ושיאנו בקיץ שהלילות

טז. כל זה לשון הטור. והקשה הביח מדוע בחורף הזכיר הטור איך תעמוד בבקר, ובקיץ לא הזכיר 'בקר'. ותיירץ בשם רבו שבחורף היצר מפתחו איך תעמוד בבקר שהקור גדול ולא תוכל לכוון בתפילתך מחמת הקור, מוטב שתמתין עד שתעלה השמש ויתחמם האויר קצת. אבל בקיץ לא שייך זה, כי בבקר לפני שהשמש עולה, עדיין אינו חם כל כך כמו כשהשמש עולה, ע"כ מפתחו שעדיין לא שבעת משנתך ולא תוכל לכוון בתפילתך, מוטב שתמתין עד שתהיה שבע משנתך ואז תוכל לכוון. ובמאמר מרדכי (ק"ט) כתב בחתומה שפיתוי היצר הוא על מה שהקור גדול, הצריך לומר בבקר, כי אם יאמר לו איך תעמוד הקור גדול, אם כן לעולם לא יעמוד כל זמן הקור, לכן צריך לומר שמפתחו שאין לו לעמוד מוקדם בבקר כשהקור עדיין גדול, אבל בקיץ שפיתוי היצר הוא שעדיין לא שבעת משנתך, ברור הוא שהייתי דקא בבקר שעדיין לא שבע משנתו. וכתב עוד בדמאת לא קשיא מידי, שכן הוא דרך הפוסקים שאין כותבים דבריהם בדקדוק כמו שבקיץ כתב איך תעמוד ממשתך ובחורף לא כתב כן. אך בספר רוח חיים (פאסא ש"ע ק"ט) כתב שבדוקא נקט בקיץ איך תעמוד ממשתך ובחורף לא, כי בחורף שהלילות ארוכים וכבר שבע האדם משנתו, דרך בני אדם לקום ממשנתו ונשארים בביתם המוסק והמחומם, והיצר מפתחו שלא יצא להתפלל בית הכנסת עם הציבור כיון שבחורף הקור גדול, ע"כ אין אומר לו איך תעמוד ממשתך, כיון שכבר עמד. אבל בקיץ שהלילות קצרים ואין האדם שבע משנתו, היצר מפתחו שימשך לשכב, וע"כ אומר לו 'איך תעמוד ממשתך' ועדיין לא שבעת משנתך.

יז. כתב בספר ארצות החיים (תהלי לאן ק"ט), דממה שאמר בברכות (ג):

שרד המלך ע"ה היה עוסק בהרהר עד שעלה עמוד השחר, וכיון שעלה

עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו וכו', משמע שדי אם לומר עד אחר

עלות השחר, אך מרוב ההזרה שמעמיש לו לעסוק בהרהר עד העז החממה

שמגיע זמן תפלה. וכתב שיש לחרות הראיה מרד המלך ע"ה. שכן דוד

עסק בצרכי צבור, ובסימן צ"ג (ס"ט) נפסק שהעוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה

דמי. ובספר אפיקי מגינים (תוספת ק"ט) כתב שאם אי אפשר לו לקיים שניהם,

יזהר לפחות לקיים בסוף היום לחבר יום ולילה בתורה, דבזה מקיים מצות

לא ימוש וכו' והגית בו יומם ולילה.

יח. בספר אגרא דפרקא (א"ט ט) הביא בשם הרבי ר' זושא מאניפולי שיש

ליזהר שלא להציג רגליו על הארץ בלא נטילה, כי בהציג רגליו על הארץ

בלא נטילה איז חס ושלום כל היום הלך (שנבנש הבהמית) ורדף אחוריו

לשונות, וע"ז רמז הפסוק (תהלים ט) 'יתצב על דרך לא טוב, [אוי ח"ו] יע

לא ימאס'. והוסיף האגרא דפרקא על דבריו שהטעם בזה שבעוד שברוח

מסאבא שורה על ידי האדם, אין ליתן לו שיעור קומה. וכתב בספר משמרת

שלום (ס"א ט) שלא טעם זה אם אין לעמוד זקוף על מנתו.

יט. בספר ויקרא יהושע כתב דמוכח ביאומ (ס"ט) ובחולין (ק"ט) שלא היה

מנהגם לטול ידיים שחרית ביום הכיפורים, שאמרו שם על שמאי הוקן שלא

רצה להאביל לקטן ביום הכפורים משום שביאת, ופירש רש"י רוח רעה

שורה על ידיים שלא נטלו כחמור ולכאורה מוכח דלא כהחור. אך שאר

ראשונים שם חולקים על רש"י וסוברים שמוחל לטול ידי שחרית ביום

הכיפורים, ושיבתא הוא רעה השורה על האוכל כשביא ליתן הפת

לחנק בן ארבע וחמש שנים וחוקת אותו אם לא נטל ידיו באותה שעה,

אע"פ שנטל שחרית, כמ"ש התוס' (יחולא ד"ה משום, מולן ד"ה סהס) בשם ר"ת.

כ. מקור הדברים הוא מספר תולעת יעקב (ס"ה תולעת יעקב) שכתב בשם

הזוהר 'יהוה' ארבע אמות בידיים טמאות, חייב מיתה לשמים; והביח

בס"י ד' הביאו, ותמה על הבית וסוף פהחמיט. ותיירץ הביח לפי שרוב

האנשים אינם יכולים להזהר בזה מוטב יהיו שוגגים ולא יהיו מזידיים, לכן

לא כתבו בה"י. והאילה רבה (ק"ט) כתב עליו שהוא זדוק. וכתב שצמא

בדמשק אליעזר (ק"ח ט) שכתב על דברי התולעת יעקב וד"ל: ושמו דקא

בזמנם, כמו לענין גילוי וזוגות. עכ"ל. ובה מתורץ תמידת הביח, שכמו

שבזמן הזה נשתנו העיתים ולא חוששים למים או יין מגלים ולא לשתיית

זוגות כיון שאין שליטה למזיקים, כמו כן לא חוששים היום ללכת ארבע אמות

הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך, עין רואה, ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין, ופירש התוירט דע מה למעלה ממך - כענין שנאמר שויתי ה' לנגדי.

יא. כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים (ח"א פ"ט) וד"ל: 'אין ישיבת האדם ותנועתו ועסקיו הוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועתו ועסקיו הוא לפני מלך גדול, ולא דבור והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבריו במושב המלך, ומפני זה מי שיחבר בשלמות הארשי ושהיה איש האלהים באמת, יעור משנתו וידע שהמלך הגדול המחופף עליו והדבק עמו תמיד, הוא גדול מכל מלך בשר ודם וכו', ובעבור הוא תמיד עמנו משקיף ורואה, אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' והבן זה מאד. ודע כי כאשר ידעו זה השלמים, יגיע אליהם מן היראה והכניעה ופחד השם ויראתו ובשתם ממנו, בדרכים אמתיים לא דמיוניים. ובספר חסידים (פ"ט ט) כתב: 'המידבר ואינו חושש כי אם בדבריו, ואינו חושש בבחון כליות הידוע דבריו ושבתו וקומו וכל צעדיו יספור, וכל דבריו לנוכח השכינה והגבורה, שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה', האדם ההוא איננו בדרך טובה, כי משפט האדם לחשוב בבוראו תמיד ולשוותו נגד פניו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד'.

יב. כתב המנהג (קדושין לא ד"ה א"ט) שיש להבין דברי השרע מה שהביא ק"ז ממלך בשר ודם, כי לכאורה אין המשל מספיק, כי אף שיפחד לב האדם לבוא לבית המלך, מי"מ כשהוא רגיל עמו וקרוב אליו, מתמעט פחדו ויראתו מחמת רגילותו עמו, וא"כ יותר רגיל האדם עם המלך הגדול והקדוש מאשר עם מלך בשר ודם, כי הקבי"ה מלא כל הארץ כבודו וכו'. ובאר שהענין הוא כי השי"ת אין סוף לגדולתו, וכל מה שיתקרב האדם אליו ומקבל מורא שמים מתקרב אליו בכל עת ויורה, נמצא מגיע אליו אור חדש בכל עת ויורה, ובכל יום הוא מתקרב אל הארץ ויורה, נמצא בכל פעם הוי כמו בתחילה, והווי שויתי ה' לנגדי תמיד, שבכל עת מגיע הפחד והמורא מן האור המתגלה אליו.

יג. כתב בספר יפה ללל (ט"ז א"ט) יבעל נפש אל יציא מחשבה זו מנגד עיניו וימאן לו הדיה לאיש צדיק, ויום יום יוסיף בפרישות ודבקות בו יתברך ובתורתו.

יד. בספר התניא (ליקו"ה פק"מ) כתב: יש נפש זכה בטבעה שמיד שמתבוננת בגדולת ה' יגיע אליה היראה והפחד; כמו שכתוב בשו"ע ארח סימן א' כשיתבונן האדם שהמלך הגדול מלך מלכים הקבי"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו, מיד יגיע אליו היראה וכו'. ויש נפש שפלה בטבעה ותולדתה ממקור חוצבה ממדרגות תחתונות דעשרה ספירות דעשיה, ולא תוכל למצוא במחשבתה האלהות כי אם בקיץ ובחזקה, ובפירות אם הוטמאה בחטאת נעורים שהעונות מבדילים כו' (כמ"ש בס"ח ס"י ל"ה), ומכל מקום בקיץ ובחזקה שתתחזק מאד מחשבתו באומץ ויגיעה רבה ועומק גדול להעמיק בגדולת ה' שעה גדולה, בראי דרך אליו עכ"פ היראה תתא. טו. בספר מסילת ישרים (פ"ה) כתב: אך דרך קצית היראה הזאת, הוא ההתבונן על שני ענינים אמתיים, האחד הוא, היות שכניתי יתברך נמצאת בכל מקום שבעולם, שהוא יתברך משגיח על כל דבר קטן וגדול אין נסתר ממנו עיניו, לא מפני חול הנשוא, ולא מפני פחיתותו, אלא הדיבר הגדול והדבר הקטן הנקלה והנכבד הוא רואה והוא מבין בלי הפרש וכו', וכיון שיתברר לו שבכל מקום שהוא, הוא עומד לפני שכניתי יתברך, אז מאלה תבוא בו היראה והפחד פן יכשל במעשיו, שלא יהיו כראוי לפי רוממות כבודו, והוא מה שאמרו רז"ל למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים, כי כיון שהשגחת הקבי"ה על כל דבר, והוא רואה הכל, ושומע הכל, ואי שכל המעשים יהיו עינים ורשע, וכלם נכתבים בספר אם לזכות או לחובה, ואמנם הדבר הזה אינו מעטיר היטב בשכל האדם אלא על ידי התמדת ההתבוננות וההסתכלות הגדול, כי כיון שהדבר רחוק מחשבתו לא יצירה השכל אלא אחר רוב העיון וההשקפה, וגם אחר שיציריהו יסור הציור ממנו בקל אם לא יתמיד עליו הרבה.

משנת שעה"צ

• [משנים ס"ב ב שעה"צ ס"ב ב] בשער תשובה] שהזוהר כתב שיש חיוב מיתה על זה.

הצבור, ולכן לא יאחר הזמן הזה^י. וענין לקמן סוף סעיף קטן ט' שמי שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מחמת שהוא חלש בטבעו, או שהוא ידיר בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת התפלה, מוטב לישן כל הצורך. ומכל מקום יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמש לבית הכנסת, כדי שיהיה יכול להכין עצמו להתפלל בצבור ובנקיות.

ס"ק ד | דהינן שפצירי בנפשו תמיד איך שהוא עומד לפני השם ותבדק, כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו^י.

ד"ה שיהא | נכון מאוד לזהר לומר קדם כל שלש תפלות^י [-שחירות מנחה ומערב] הודאת הנהי רצון המבאר בירושלמי פרק תפלת השחר^י.

ובמנחה מודה אני וכו' שפשם שזכיני לראות כשהחמה במזרח כף זכיתי לראותה במערב^י.

המשך הג"ה | וההנצח פתח השם ותבדק ובקשתו ממנו^י: ד תמיד^י.

גם בהנצח לכת' ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא

וממשלתו בכל דור דור עד נצח נצחים וכו', ותדע כי הוא הבורא והוא היתר אשר אמר הויה העולם, ונקרא אלהי ישראל, ויטוש משכן כבודו בשמים ממעל ואתא מרבבות קודש המוני מעלה מלאכי צבאות שרפים ואופנים כרוכים החיות לשכון את דכא ושפל כמון, מבקש אהבתך מתאזהר חברתך חשק דרך להיות בסוך, אתה רעיתו ואליך תשוקתו להתפאר בך לשם ולהתלהל ולתפארת, ולשמוח בך ולשרש עליך ולהטיב לך בטובת עוה"ז ואחריו בטובת עוה"ב, שהיא טובה אשר עין לא ראתה ורעיון לא השיגה, והיא הצלחה שאין אחריה הצלחה, כי הצלחתה הצלחה נצחית וישותתה תשועת עולמים, ואם כזאת תדמה בנפשך אחר שתשוב בתשובה חזרה על כל ענותיך בלב שלם, לבטח תדע שכן הוא בפועל, כי כך המציאות יוצרו בנאמר ה' עליהם יראה (שם) ע"ד, ונאמר תעלין ירח ה' ובחדו אליך יראה (שם) ע"ד. וכתוב בספר ברים מנחה ז"ל אלמלי נתנה רשות לעין לראות, היה עין עבין נראה איך כסא הכבוד עומד על ראש כל צדיק ממעל לו, והחיות אשר הנה מרובעות פנים נשאות את הכסא, וכתב שם (שם) 'והנה התחבולה הגדולה הזאת והצדור הקדוש הזה, כבר צוהו עליה קמאי קמאי מן הקדושים שהוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים, כי לא מלבד, אבל ככה יען עליהם הרמא ז"ל בסעיף הראשון משלחן ערוך אורח חיים'.

בט. בירושלמי לא נאמר שצריך לומר זה לפני ג' תפלות. וראה בספר אפיקי בנינים (חומש סק"ה) שמעלות האור יכול לומר. והפוסקים לא הביאו דבר זה, וכתב האחרון השלחן (שם) דיתכן שהטעם הוא משום דבירושלמי שם אמר 'ומאין לומר שלש תפלות, רבי שמואל בר כהנא אמר כנגד שלש פעמים שהיום משתנה על הבריות, בשחר צריך לומר מודה אני לפניך וכו', ויכן שבבבלי (נחש"ט) לא הביאו טעם זה לענין שלש תפלות אלא את הטעמים האחרים שבירושלמי שאבות תקנום או כנגד תמידים, משום כך השמיטו הפוסקים את כל דברי רבי שמואל בר כהנא.

לא. לפי נוסח זה, גם במנחה מודיע על העבר כמו בשחרית, אבל הפני משה הגיה בירושלמי 'וכן תוכני לראותה במערב', כלומר שבמנחה מבקשים על העתיד, ואין אומרים מודה אני לפניך וכו', אלא יהי רצון מלפניך וכו'. וכן מפורש בבראשית רבה (ט"ז) וביבולקוט שמעוני (י"א) וכו'. 'במנחה צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך, שאלו שבשם שיונינו מן האות חמה וירח וירחית כן תוכני לראותה בשקיעתה'. רק שהירושלמי נקט מורה ומערב, והמדרש נקט וירח ושקיעה. והאבודרהם (מקן ספלות ושיעור) כתב כדעת המדרש, שבמנחה אומר בלשון בקשה על העתיד ולא בלשון הודאה על העבר.

לב. כתב בספר יפה ללב (ס"א) שבא לומר שיימנע מן הטעם מחמת הפחד והבושה מה' יתברך, ולא מחמת פחד או בושה מבני אדם, וכמו שכתב בספר חסידים (פ"ב) שיראת ה' תהיה שאין בה פקפוק, והו' כשאדם מוצא מקום לחטוא בלא יראת אדם ובלא בושה, ואינו עוה לחטוא כי אם מפני יראת ה', זו היא עיקר היראה.

לד. בספר צבי לצדיק (פלאש"ה ד"ה חמ"ד ז' ט"ז) כתב על הפסוק (פלאש"ה ז' י"א) ולא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, שכל השגיגות אשר האדם נכשל בהם ח"ו נגד רצונו יתברך שמו, הכל הוא מצד היחודי שמשכח ממנו יראת ה' ונדמה לו אשר הוא לבדו בביתו ואין רואהו, ואם היה האדם זוכר בהשגות בראי לא היה מקום ליצר הרע להטותו מחמת יראת ה', לזאת אמר הבורא ב"ה וביש אעשה לו עזר כנגדו, היינו שצריך לפניו שמו הקדוש והגדול, ויהיה לו מזה עזר.

לד. מהלבוש משמע שהכוונה שלא יתקוטע עם המלעגים עליו, שכן כתב

ומכל מקום חלילה לעבר שום אסור עבור חסרון נטילת ידים, בגוף לעצור עצמו מלהשתין שעובר על 'בל תשקצו' יי' על ידי זריז, או לקח מים שהכין חברו עבור עצמו שיש בוזה חשש גול, אם לא שברור לו שיתן תכף תמונתם מים אחרים, ויש שנגשלין בזה.

אם ארע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו, נהגו קצת מבטלי הנפש שהולכים פחות פחות מארבע אמות, כמו שאמרו בשבת (קנ"ג) שהילוך פחות פחות מארבע אמות לא נקרא הילוך^י. וכתב השערי תשובה על זה דלא נהיך, דעדיף ויותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על ידיהם. ויש אומרים דלענין זה שלא לילך ארבע אמות בלי נטילת ידים, אמרינן בלא ביתא פארבע אמות דמי^י, אבל אין לסמוך על זה כי אם בשעת הדחק.

אלא וטל מעט או נקח ידיו בכל מידי דמנאי ויבדק ברכות התורה וילמוד, בדין התלמוד והפוסקים שסגי בזה.

ס"ק ג | הינו אף על פי שיוכל להתפלל אחר הזמן שהציבור מתפלל ועדיין לא יעבר זמן תפלה שהוא עד סוף ארבע שעות מתחלת היום, מכל מקום מצוה להתפלל עם

בלא נטילת ידים, דאין לרוח רעה כח לשלול באדם. ובשורת שבות יעקב (ח"ג סי' ב) כתב דמשיה השמיטו הביי, לפי שדין זה לא נזכר כלל בש"ס ופוסקים ראשונים, ואדרבא מביאר בברכות (ט"ז) שבקמנו ממשותו יבדוק נקביו ויפה אחיכ יטול ידי ויניח תפילין וכו', וכיון שצריך לפנות ולהנכס לבית הכסא ודאי הוא יותר מארבע אמות, כי לא כל אדם זוכה להיות בית הכסא סמוך למשטו כל כך. ובברכי יוסף (סק"ה) הביא בשם הר"ם די לונגאו בדרך החיים (ק"ה) דלא קשה מידי על הבית יוסף, כי בספר הוזהר שלפנינו ליתנהו להני מיל. וכן כתב בשורת תשובה מאהבה (ח"א סי' ז') דז"ל: חפשי בספר הוזהר יגעתי ולא מצאתי וכו', ולענין ליתא בוזהר כלל, והיא משנת חסידים, והזוין הרי זה משובח. אך הברכי יוסף כתב שראה נוסח כ"י בספר הוזהר מוגה מרבין קשישאי, בהקדמה דף י"ד ע"ב, כלשון ההוא בהדיא 'על דא אתחייב מיתה לשמאי', וכתב שאחר זמן רב ראה בספר אור הלבנה להרב החסיד מהר"א אוליא זל"ה בעל חסד לאברהם, והוא הגהות על הוזהר, אשר שם הביא הנסחה הנזכרת.

כא. כולקמן סי' ג סי"ז. באשל אברהם (פסאש"ה ז' ח) כתב וז"ל: מורה נ"י שמעתי, שהקפידא שבוה"ק שלא יהלך ארבע אמות בשחרית בלי נטילה, היינו דוקא בעת שקם ממשותו לישית על מנת שלא לישון עוד, משאין בן ההולך בלילה לצריכו על מנת לחזור לישון תיכף, אין קפידא בה הלכתו בלי נטילת ידים, ולא ירא אלא ספק, נראה דבכ"ה שומעין להקל. אך בספר משמרת שלום (סי' ג א"ה) תמה על דבריו.

כג. וכתב בספר רוח חיים (סי' ז) שצריך לשובת בכל פעם שהולך פחות מארבע אמות, כמש רבני ירוחם והכלבו המובאים בבית יוסף (סי' פ"ט וס"א) שם) לזבי שבת, שאם לא ישב, אע"פ שעומד, הליכה אחת היא. [נראה מוג' (סי' פ"ט וס"א) שכתב שבעומד לפוש סגי].

כד. וכן כתב בסידור בית עובד (שם נטילת יד' ס"א) דאדרבא מצוה לרוץ אל המים כדי לומר להסיר מעליו כח הטומאה, כי מה שאמר הוזהר שההולך ארבע אמות בלא נטילת ידים חייב מיתה, לאו דוקא הולך, דאין עיקר האיסור על מעשה ההליכה, אלא עיקר הקפידא היא על הישיהו, ששואה עליו רוח הטומאה כדי שיעור הילוך ארבע אמות. ובספר רוח חיים (סי' ז) ובספר דברי מנחם (סי' א) פ"ה ס"א ט"ז) ובספר פתח הדביר (סי' ז) דחו סברא זו, שמכיון שנאמר בוזהר שההולך ארבע אמות בלא נטילת ידים נשרת חייב מיתה, הרי שהקפידא על הילוך ארבע אמות כפשוטו בדרים, ולא על השיהו.

כה. כן כתב השבות יעקב (ס"ה) שלדעת הוזהר על הבית כולו היא כארבע אמות אפילו הוא מאה אמה, כדעת רבי שמעון בן אלעזר בברכות (ס"ה).

כו. וכתב הפל"מ (ש"ס סק"ה) דלא כן דעת הטור, שכתב 'ואם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר, מכל מקום התפלה אשר היא מותר לכל חי אלא אחר אותה, ויחייב שלא יאחר זמן תפלה'.

כז. והבאנו בהערות שם שכתב בספר משמרת שלום (סי' א), שפשוט שלא דווקא אם יישן, אלא אפילו אם אין מוחו צלול לתפלה או לשאר עניני עבודת הבורא.

כח. בספר הברית (פ"ה מלמד י"ח) כתב וז"ל: תדמה בנפשך בכח המדמה שבר, ששם הויה"ה ברוך הוא ב' אותיותיו כמו שהוא נכתב בתורה מאיר על ראשך, וזוהר אל שם כמראה אש אוכלת חופף עליו כל היום וכל הלילה שום תשים עליך מלך אלא חי וקיים תמיד, כי הלא ידעת אם לא שמעת כי שם הויה"ה ב"ה באמת הוא הוא אלהים חיים ומלך עולם, אשר מלכותו מלכות כל עולמים

הַלְכוֹת הַנְּהִגָּה אָדָם בַּבֹּקֶר סִימָן א

וְהַהֲנִיעָה בַּפֶּחַד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכָיו תְּמִיד (מורה נבוכים ח"ג פרק נב). * וְלֹא יִתְבָּשֵׁשׁ (ה) מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם (ז) [ד] (ו) הַמְּלַעְגִּים עֲלֵיו בַּעֲבוּרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. (ז) גַּם בְּהֻנָּע לָכֵת וַיִּשְׁכְּבוּ עַל מִשְׁכְּבוֹ יָדַע לִפְנֵי מִי הוּא שׁוֹכֵב, וּמִי שֶׁיַּעֲזֹב מִשְׁנֵתוֹ יִקָּם (ט) [ה] (ח) בְּנִירוֹת לַעֲבוּרַת בּוֹרְאוֹ יִתְבָּרַךְ וַיִּתְעַלָּה (טו): ^ג הַמִּשְׁפָּסִים לַהֲתַחֲנוֹן לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ, כִּכְּנֹן לַשְׁעוֹת שֶׁמִּשְׁתַּנּוֹת הַמִּשְׁמְרוֹת, שֶׁהֵן בְּשָׁלִישׁ הַלֵּילָה וְלִסּוֹף שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַלֵּילָה (י) [ו] וְלִסּוֹף

פֿאַר הַיִּטב

וּלְהַחֲמִיק, וּבִפְרֹט שֶׁחִבְּתִין עֲלֵיהֶם שְׂמוֹת אֲשֶׁר לֹא בָּרָה. וְנִסְתַּוְּוִי וְנִתְּנָהוּ: וְנִתְּנָהוּ: שִׁילְיוֹ קֹדֶה: [ד] וְהַלְעֲנִיגִים. עַיִן בְּאֵר הַיִּטְבִּי. מִי שֶׁכָּתֹב הֵן בְּהַנְצֵלָה כֵּן עַיִן בִּסְפֵּק קֹדֶם מִיט' שֶׁ
[ב] אֲפֹרִים מִן שֶׁכֶּתֶב בְּהֵן הַיָּהוּן מִקֹּדֶם הִרְבּוּ אֲפֹרִים לִקְרֹא וְלֵאמֹר: [ה] וְנִתְּנָהוּ: [ו] וְנִתְּנָהוּ:
עַיִן בִּיד אֲפֹרִים סִימָן ר' שֶׁכֶּתֶב בְּהַמְלִיךְ הָיָה בְּהַתְּחַלְתָּהּ. עַיִן שֶׁם: [ב] וְנִתְּנָהוּ: עַיִן
בְּאֵר הַיִּטְבִּי. וְעַיִן בִּיד אֲפֹרִים מִן שֶׁכֶּתֶב בְּהֵן בְּשֵׁם הַמְּבֹרָא שֶׁל שׁוֹר (בְּכֹדוֹ שׁוֹר בִּרְכּוֹת ז') וּבִסְפֵּק
שְׁלֵמִי בְּצֹר (מִי שֶׁנֶּחֱמָה). וְעַיִן שֶׁכֶּתֶב יִצְחָק (א"ת) סִימָן א' שֶׁכֶּתֶב לְדַעְתִּי קִימָה מְחֻזָּל הַלֵּל
עַיִן ל' שֶׁכֶּתֶב שִׁמְעִים עֲשֶׂה שְׁעוֹת מְחֻזָּל הַיּוֹם שְׁהוּא בְּקִשְׁתָּה שֶׁחֶקְהָה עוֹמְדוֹ בְּמִשְׁכַּת ל' אֲדָם,
וְשִׁמְעִי עֲשֶׂה שְׁעוֹת אַחֵר קֹדֶם דְּהֵינָה עַיִן מַעַל עַל מַעַל הָיָה זֶמֶן מְחֻזָּל שֶׁלֹּא מְשַׁבְּחָה וְ
עֲצוּרִית. (וְהָיָה זֶמֶן שֶׁכֶּתֶב שְׁלֵמִי בְּצֹר). וְכֵן עַיִן ל' שֶׁכֶּתֶב מִן שֶׁקְּוִינִי עַל שֶׁנֶּחֱמָה. וְכֵל
נֶפֶשׁ יוֹכֵל לְהַחֲמִיק עַל צִמְזוּם הַלֵּקֶדֶד אֲדָם עַל שֶׁנֶּחֱמָה מְחֻזָּל הַיּוֹם אֶת מְחֻזָּל הַלֵּל מִשֵּׁשׁ.
אֲכַל לְעַיִן וְנִתְּנָהוּ: עַיִן קִרְיָת שִׁמְעִי וְתִפְתָּל תְּלִי בִּיּוֹם וּבִלְבָּלָה מִמֶּשֶׁל. וְעַיִן מְרֹדֶה הַתְּחַלְתָּל בְּשִׁעוֹת
שִׁמְשֻׁמֹּת וּשְׁמֻרֹת מְכֹן שֶׁכֶּתֶב הַשְּׁמִיר. וְשֶׁכֶּתֶב הַלֵּל מְחֻזָּל מִתְּחִלָּה צֹאת הַחֹבֶבֶת עַל עֲלֹת
הַשָּׁר שִׁלְשֵׁל שִׁמְשֻׁמֹּת הֵן בְּקִינָה וְנִתְּנָהוּ. עַיִן שֶׁם. וּבִאֲשֶׁל אֲפֹרִים (ס"ד) הַיָּבִיא קֶצֶה מִקֵּץ
הַשָּׁנָה בְּשִׁמְעִי שֶׁשֶׁמֶס סִימָן י"ג וְסִימָן י"ב, וְעַיִן שֶׁכֶּתֶב בִּיד אֲפֹרִים רֵישׁ מִקֵּץ
י"ח. וְאֲבָקִין שֶׁכֶּתֶב סִימָן (כ"ב) [כ"ב] כְּתֹב. בֵּן אֲדָם שֶׁקֹּדֶם לְקֹדֶם מְחֻזָּל הַלֵּל הַתְּחַלְתָּל
וּלְבֶשֶׁת רֹמִים. כְּתֹב עַל מְחֻזָּל הַלֵּל עַל פִּי דִּירוֹן. עַיִן ל' שֶׁכֶּתֶב מְחֻזָּל אַחֵר שֶׁשֶׁ שְׁעוֹת
הַשָּׁנָה בְּשִׁמְעִי הַלֵּל הֵן בִּלְבֹּלֹת אֲפֹרִים א' אֲפֹרִים. וְכֵן תְּחַבֵּר שֶׁשֶׁ שֶׁשֶׁן כֵּן דַּעַת הַשֶּׁבִּי: עַיִן
שְׁלֵמִי מְחֻזָּל. עַיִן בִּיד נֶרָאָה עֵקֶל. וְכֵן שֶׁכֶּתֶב שְׁלֵמִי יִצְחָק (א"ת) [ח"ב] סִימָן מ"ד שֶׁכֶּתֶב אֶשְׁתָּה
וְנִתְּנָהוּ: עַיִן בִּיד אֲפֹרִים מִן שֶׁכֶּתֶב בְּהֵן בְּשֵׁם הַמְּבֹרָא שֶׁל שׁוֹר (בְּכֹדוֹ שׁוֹר בִּרְכּוֹת ז') וּבִסְפֵּק

[illegible]

בְּאוֹר הַלְכָּה

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, וּפְרֹשׁוֹ, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ עֵץ כִּי ה' שְׁהֵנָּה אֵת
הַכֹּל בְּרִצּוֹנוֹ וְהוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁמְשִׁיבָה בְּכָל הַעֲשִׂימוֹת הוּא ה' אֶחָד כִּלִּי שׁוֹם
שׁוּתוֹ. (ד) לֵאמֹר הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא שְׁאָמְרָם (שם פסוק ה) אֲהַבְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ
גַּו, (וְכִידָּה גִּיעַ הָאֵדֶם לֵאמֹר, הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וְכִרְיָתָא כִּסְפִּי אֲהַבְתָּ
גַּו), לִפִּי שְׁאָמְרָם אֲהַבְתָּ אֵינִי יוֹדֵעַ כִּידָּה לֵאמֹר אֵת הַמְּקוֹם, תִּלְמִיד לומֵר (שם
פסוק ו) וְהֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מַלְמֵד הַיּוֹם עַל לִבִּי, שֶׁמִּתּוֹךְ דָּא אִתָּה
מִי אֵת מִי שֶׁאֲמַר וְהֵי הָעוֹלָם, כְּלוֹמַר שֶׁל יְדֵי הַהִתְבּוּנָנוֹת בְּתוֹרָה זִכִּיר אֵת
גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקְדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא שְׁאִין לֵב עַד וְלֹא קָץ, וְהִתְשֵׁב אֲהַבְתָּ כִּלְבוֹ
בְּהִרְבֵּה. וְנִנְּנָן הַמְּנוּחָה שֶׁיֵּרָאֵה הָאֵדֶם לְהַשִּׁיב כֹּל מִגְּמֻלָּתוֹ וְכָל מַחֲשַׁבְתּוֹ אַחֵר
אֲהַבְתָּ הַשֵּׁם יִתְרָךְ, וְיִצְרִיךָ כִּבְלוֹ מִי כֵל מִי שֶׁיֵּשֶׁב בְּעוֹלָם מְעַשֵּׂר וְכוּנִים וְקָבוֹד
הַכֹּל הוּא קָאִין גַּדֵּר אֲהַבְתּוֹ יִתְרָךְ, וְיִנְיַע מִיָּה שֶׁמִּתּוֹךְ בְּקִשְׁתָּ חֻקֵּימָה תִּתְּנֶנּוּ הַתּוֹרָה
יֵשִׁיב יְדִיעָה בְּה', וְהַקּוֹבֵעַ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ כְּעִנְיָנִים הַגְּמֻלָּיִים וְהַכְּבִילִי הָעוֹלָם שְׁלֵא
לְשֵׁם שְׁמִיךְ דָּא תִּתְּנֶנּוּ בְּתוֹרָה לְהַשִּׁיב כְּבוֹד, בְּשֵׁל עֶשֶׂה זֶה, וְנִנְּנָנוּ גְדוּלָּה. (ה) לְהִיִּת
יְרֵאת הַשֵּׁם יִתְרָךְ עַל פְּנֵי הַמִּיד יִתְּנָא, וְעַל זֶה נֶאֱמָר (שם פסוק ו) אֱלֹהֵי
כְּאוֹתוֹ הַפָּקֵד שֶׁהַקְדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא מְשִׁיבָה בְּכָל מַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם אֵף אִם יִהְיֶה
מַחֲשֹׁף מַעֲשִׂימִים וְיִשְׁבִּי לָהֶם קָדֵם לִפִּי רַע הַמַּעֲשֵׂי, וְכִרְיָתוֹכִי (דְּרִיבֵּה אֵם כֵּד) אִם
יִפְתָּר אִישׁ מִקְּסָרִים וְאֵנִי לֹא קָאִין גַּו אֲנִי (ו) שְׁלֵא תוֹרָה אַחֵר מַחֲשַׁבְתּוֹ
הַכֹּל בְּרִיאַת הַעֲוִינִים, שְׁאָמְרָם (מַכְבֹּד לו טו) אֲחֵר תִּתּוּרָה אֲחֵר לִבְכָּשֶׁם, (ג) אֲמִירוֹ
חֻקִּים (מִכְרֹת ב:) אֲחֵר לִבְכָּשֶׁם ז' אֲפִיקֻסוֹת וְאֲחֵר עֵינִיכֶם ז' וְנֹת, וְכִקְל
אֲמִירוֹת (ח) אֲחֵר שֶׁמִּתּוֹכָם יִרְוֹת שְׁמֵהּ קִדְּוָה הַתּוֹרָה, וְכִקְל וְנֹת הוּא מִי
שְׁהוּא רודֵף אֶת פְּנֵי הָעוֹלָם מְבַלִּי שִׁיכּוֹן בָּהֶם כְּעוֹלָה טוֹכָה, לומֵר
שְׁלֵא יַעֲשֶׂה אוֹתָם כְּדִי שֶׁיִּצְמַד כִּרְיָא יוֹכֵל לְהַשְׁתַּדֵּל בְּעוֹלָה טוֹכָה בְּכָל בְּרִיאַת רַק כְּנֻתָה
תְּמִיד לְהַבֹּת מַעֲנִינִים גְּדוּלִים לְנַשּׁוֹ. כִּי זֶה לְקַטְפִּי מִלְּשׁוֹן הַחֲקִירָה בְּקִצְרָה
וְקוֹלוֹרִין לֹא עֲלִינִים וְאֲשֶׁרִי הַמְּקָמָם כִּרְיָא. יְעֵן בְּחִי אֲנִי כָּל א' (סִיח)

שער הציור

(f) ב"ח (ס"ב): (ד) פרי מגדים (א"א סק"ב): (ט) יד אפרים: (י) סדר היום (סדר היום בהקיצו משנתו):

לח. ולפי זה מה שכתב גם בהצעת כבת אינו שייך למה שכתב לפני זה אל המשפט הדברים, תנין בבעור לשלש.

לט. בבית (ג) אמרו משה קרובין למיתה יותר מן החיים, ואחד מהם הוא אם ישן עומד מיד, ולכן כתב המשנב שמה שכתב הרמ"א יומד שיעור משנתו יקום בריכות, זה ואלו דוקא. ומקור הדברים הוא מהמקום אבדרם (קס"ו). וכתב הרמ"ב (קס"ז) שיש שדוקא אם עשה את כל התנאים בדברים בבת אחת או

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן א

ס"ק ט | כי רבה היא.

זמן חצות הוא תמיד באמצעות הלילה ממש בכל מקום, ואפילו בלילות החורף הקצרות או בלילות הקיץ הקצרות, והיא שנים עשרה שעות אחר חצי היום. והשת להאנון על החרבן נכון יותר שיהיה קדם חצות מעט, ומחצות ואילך יעסק בתורה, ובסוף הלילה יבקש צרכיו. ויש אומרים אז בסוף הלילה 'שומרים לבקר' - סדר סליחות שאומרים באשמורת הבוקר. ואם הוא קרוב להגן החמה ולא אמר עדיין תיקון חצות, יאמר המןמורים לבד וידלג הקניות, ואחר כך יאמר שומרים לבקר. האחרונים קבלו מ'שכבי' עד קומי' הנון משבועות שאומרים 'שכבי' כשקוראים מגילת רות שכתוב בה (ג' ט) 'שכבי עד הבקר', עד תשעה באב שאומרים קומי כשקוראים מגילת איכה שכתוב בה (ג' ט) 'קומי רוני בלילה, אין צריך לקום בלילה לומר תיקון חצות.

וטוב יותר שיאמרו את התקון בבית הכנסת משיאמרוהו בקרר הסמוך לו, דבית הכנסת קדיש טפוי, וגם שיהיה

המשך ס"ק ח | וכתב בחמלה יהיה באנתחתא, ורבה אמונתך בלי הפסק, כלומר שתיבת רבה אינו המשך אחד עם תיבת חמלה, אלא הוא שייך לחיבת אמונתך, והוא מן הכתוב חדשים לבקרים וגו' רבה אמונתך, שפירשו שהקדוש ברוך הוא מקים אמונתו [הבטחתו] להחזיר נשמות המפקדים אצלו, בבקרי. ואין צריך לזה - לאמירת מודה אני נטילת ידים, ואף אם ידיו מטופות יכול לאמור, כי אין מזכיר קזה הנסח לא שם ולא כנוי. ומכל מקום ללמוד נראה דאסור קדם שנטל ידיו, ובכלא הכי - גם בלי הטעם של נטילת ידים אסור ללמוד, כיון שאסור ללמוד קדם ברכת התורה. וענין לעול סוף סעיף קטן ב שאם אירע שהשכים בלילה שאין לו מים לטול ידיו שלש פעמים כראוי להעביר רוח הטומאה, אעפ"י חלילה לו לבטל מדברי תורה משום זה עד שיאיר היום, אלא יטול מעט או ינקח ידיו בכל מידי דמנקה, ויברך וילמוד, כדין התלמוד והפוסקים.

סעיף ג - ש"ע | ראוי לכל ברא שמים שיהיה מצר דואג על חרבן בית המקדש.

משמרה ראשונה, תחילת הלילה הוא הסימן לתחילת משמרה ראשונה, אי סוף משמרות קא חשיב. סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא, ימנא הוא [תחילת היום הוא סימן לסוף משמרה אחרונה]. ולפי דברי הוזהר לא קשיא מידי, שהרי המשמרות אינם מתחלקות לפי המציאות של היום הלילה, אלא בקיץ שהלילות קצרים משמרה ראשונה מתחילה עד לפני תחילת הלילה, ובחורף שהלילות ארוכים משמרה אחרונה מסתיימת לפני שנגמר הלילה, אלא מוכח מהגמ' שתמיד המשמרות מתחלקות לפי שעות זמניות. והמשניב לקמן סק"ט כתב ג"כ שחצות הלילה הוא לפי שעות זמניות. אך בשו"ת ש"ע יעקב (ס) ובאצות החיים (אין יאה סק"ט) כתבו דדברי הוזהר חגמי אחד הם, כי מה שכתב הוזהר שהלילה הוא תמיד י"ב שעות השעות הנספות שייכות ליום, אין כוונתו שהלילה מתחיל תמיד בצאת הכוכבים בין בקיץ ובין בחורף, ולאחר שנים עשרה שעות מצאת הכוכבים נגמר הלילה ומתחיל היום, השעות הנספות בחורף בסוף הלילה שייכות ליום, אלא כוונת הוזהר ששנים עשרה שעות אמצעיות של הלילה הם הלילה בין בקיץ ובין בחורף, והשעות הנספות בחורף בין בתחילת הלילה ובין בסוף הלילה הם שייכות ליום, ולפי נקודת חצות היא תמיד באמצע הלילה, רק שסופרים שש שעות לפניה ושש אחריה, וזהו ה"ב שעות של הלילה. מו. בזה (ח"א א) איתא: ר' יצחק אמר אפילו לכל אדם גמי בהאי עלמא, נאים בשניהיה בכל לילה וטלפא [שטמא] לעילא, ואשתכחת בכמה חיובין קמי קביה, ומזימננותיה רבה דקביה אחור לא גלופא ומחדש לה קביה (ח"א ט). ולמה, רבה אמונתך, מפני שרבה אמתך. ובמדרש תהלים (ס) איתא: אמר ר' אלכסנדר, בשר דם מפקדין בידו חדשים, ושודין אצלו, והוא מחזירן בלויים וישינים, אבל הקביה מפקדין בידו בלויין ושחוקין, והוא מחזירן חדשים, תער לך שהוא כן, שיהי הפועל הזה ערשה מלאכה כל היום ונפשו יגיעה עליו ושחוקה, וכשהוא ישן הוא יגע ומשלים נפשו ונפקדת ביד הקביה, ולשחוריה היא חזרת לגופו בריאה חדשה, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך. ר' שמעון בשם ר' סימון אומר ממה שאתה מחזרני לבקרים, אנו מאמינך ומכירך שאתה מחזיר לנו נשמותינו לתחיית המתים. מו. כתב הכף החיים (סק"ט) שאף שהחידא בקשר גורל (ח"א א) כתב שיש אומרים שצריך נטילת ידים, כיון דרוב הפוסקים כתבו דאין צריך, הכי נקטינן. מט. כתב השו"ע הרב (ח"א) שאפשר לומר נוסח זה בעדו שוכב או יושב. נ. היעב"ץ בסידורו (ח"א קט"ז) כתב שאם ידיו מטופות יהיה בלבו ולא יציא בפי. ובספר הראיה לרבינו יונה כתב 'כל בקר בהקיצו משנתו יודיעו ידהו נרעו תחפר מנחת הבוהר, בזכר חסד אשר עשה לו ואמונתו אשר שמר לו, כי החזיר לו נשמותו אשר הקדיק אצלו, ואז יברך בלבו הבורא אשר הגדיל לעשות עמי כי חדש והחלפני בחי', וכתב בספר אהל יוסף (ח"א טק"א מ"א נ"א) שמדבריו שכתב 'יזכיר בלבו' משמע שלא יאמר בפי, וע"כ שרבינו יונה סובר אחת מאלה, או שגם זה אסור לומר בידים מטופות, או שמודה אני צריך לומר בשם, והיינו מודה אני לפניך ה' אלוך וכו'.

משנת שעה"צ

* (משניב ס"ק ט שנה"צ ס"ק יג: כנגד אברהם) שכתב על פי הוזהר שמוחשבים תמיד את הלילה לשעות עשרה שעות, ואפילו בחורף שיש יותר משעות עשרה שעות בלילה, השעות הנספות שייכים ליום. ולפי זה 'חצות' אינו חל בהכרח באמצעות הלילה.